

Magyari Sára – Bartha Krisztina (szerk.) *Nyelv – Közösség – Perspektíva*. Nagyvárad, Partium Kiadó, 2017, 146 lap

A *Nyelv – Közösség – Perspektíva* című tanulmánykötet 2017 nyarán, a Partium Kiadó gondozásában látta meg a napvilágot. A *Nyelv közösségi perspektívája* című konferenciasorozat 2015-ös állomásának kiadványaként a kötet egyszerre több elvárásnak is eleget tesz. Egyrészt bemutatja a régióval foglalkozó nyelvészek – főként a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének munkatársai – által képviselt irányvonalakat. Másrészt olyan kérdéseket feszeget, amelyekkel szakmai körökben ez idáig csupán érintőlegesen foglalkoztak, és amelyek egy része kifejezetten a romániai magyar nyelvet, a romániai magyar nyelvváltozatokat érintik. Harmadrészt pedig egyfajta bemutatkozási platform is, mivel a PKE egykori hallgatói, gyakorló tanárokként szintén hallatják a hangjukat benne. Ők, az első évek tapasztalataiból kiindulva, a tanítást és a tanulást érintő problémákat, jelenségeket vizsgálják.

A 146 oldalnyi tanulmánykötet 13 írást, 14 oktató-kutató munkáját tartalmazza, és elsősorban olyan témaköröket érint, mint: „a nyelvelsajátítás, a kettősnyelvűség, a kétnyelvűség, a nyelvi specializáció, a nyelv- és anyanyelvoktatás, a nyelvpolitika, a nyelvi tervezés, a nyelvi jogok, a nyelvstratégia, a kisebbségi nyelvhasználat, a nyelvi kultúra, a nyelvi világkép, a kultúrákőziség, a nyelvi szokások: néprajz és nyelvtudomány, a romániai nyelvi (nyelvjárási, névtani, irodalmi nyelvi, szociolingvisztikai stb.) kutatások” (7). Mindemellett a könyv egészére jellemző, hogy a benne szereplő tanulmányok egy nagy irányelv alapján szerveződnek: a nyelvváltozatokkal kapcsolatos jelenségeket a társadalomban betöltött szerepükön és az egyéni nyelvhasználó szemüvegén keresztül vizsgálják. A közelítésmódja tehát rendszerint interdiszciplináris jellegű.

A NEMZET metaforái (Kövecses Zoltán, 9–27). A kötet első tanulmánya egy nagy kérdésre fókuszál: a magyarok az utóbbi 20–30 évben hogyan beszélnek és gondolkodnak a nemzetfogalomról? Mi a kapcsolat a nemzet fogalma és a nemzet fogalmára használt metaforák között? A kérdést a szerző a kognitív nyelvészet eszköztárával, ezen belül pedig fogalmi metaforák segítségével vizsgálja. Mint ismeretes a fogalmi metafora két fogalom, a forrás- és a céltartomány közti megfelelések koherens rendszere (10). A NEMZET EMBERI TEST fogalmi metafora például azon a megfigyelésen alapszik, amely szerint a nemzetről gyakran beszélünk úgy, mintha az egy emberi test lenne. Ebben az összefüggésben tehát a nemzet részei a test részeivel, a nemzet problémája a test betegségével, a nemzet fogyása pedig a test fogyásával, sorvadásával lesz egyenlő: „A magyar kisebbség Szlovákiában is magyar, a <nemzet> testéhez tartozik, és aki ezt nem tudja tudomásul venni, az megtagadja magyarságát és nemzettudatát” (14).

Kövecses a Magyar nemzeti szövegtár (2014) adataira támaszkodva még hat – a fentihez hasonló – fogalmi metafora elemzésére tér ki. A példák szerint a megnyilatkozásainkban a nemzet fogalma megjelenhet élő organizmusként, családként, közösségként, fizikai tárgyként, épületként és személyként is (12–23). Mindemellett, az alapos elemzést kiegészítendő, hangsúlyozza, hogy a felsorolt fogalmi metaforák a nemzet fogalmának egy bizonyos kulturális modelljére világítanak rá. Ez a modell pedig nem egy egyén vagy csoport nemzetfelfogására mutat, hanem egyfajta mindennapi (nem tudatos) gondolkodást tükröz. Egy viszonylag jól körülhatárolható tudásanyagról van szó, amelyből akkor merítünk, amikor a nemzetre gondolunk, vagy a nemzetről beszélünk (23–6).

Összetartó és szétartó irányzatok a magyar nyelvközösségben (Balázs Géza, 29–35). A tanulmány vezérgondolata szerint az összetartás, a konvergencia és a szétartás, a divergencia a nyelvi dialektika egyik mozgatórugója. A nyelv számára mindkét tendencia egyformán fontos, az egyik vagy a másik kizárólagossága ugyanis a nyelvi kultúra működési zavaraihoz vezet (29–31).

A két folyamat a hangtan, a szótan szintjén ugyanúgy kimutatható, mint az egyéb nyelvhasználati színtereken (33). A szerző szerint ennek fényében három nyelvstratégiai észrevételt kell tennünk. 1. Jelenleg a divergencia tűnik az uralkodó tendenciának. Ez azonban hosszú távon veszélyes lehet. 2. Értelemszerűen a részünkről nem helyénvaló az „egyetlen helyes normát” hangoztató hozzáállás, de a másik véglet, a „normátlanítás” sem tekinthető járható útnak. 3. Kiemelten fontos a magyar köznyelv presztízsének növelése. A köznyelv ugyanis a magyar közösséget kapcsolja össze és egységesíti (34).

Neologizmusok, nyelvújítás. A neologizmusok neologizmusa (Minya Károly, 37–43).

Az írás első fele a neologizmus terminus több szempontú meghatározásával foglalkozik: Az idő szempontjából neologizmus az, ami viszonylag nemrég jelent meg a nyelvhasználatban. Az egyén szempontjából a számára ismeretlen kifejezés. A stílári meghatározás szempontjából az, ami egyszerű, alkalmi költői-írói-újságírói. A szókészlet rétegződése szempontjából pedig az, ami egy adott nyelvi rétegben jelenik meg (38). Ezután a szükségyszerű és a stilisztikai neologizmusok kerülnek göröcső alá. Ezen belül a szerző külön figyelmet szentel az eddig még szótárazatlan *okos-* előtagú szavaknak, néhány – a női divatmagazinokban fellelhető – alkalmi kifejezésnek, valamint egyes finn neologizmusoknak (39–42).

Nyelvhasználat, nyelvi kapcsolatok és tannyelvi szocializáció (Tódor Erika-Mária, 45–56). Az ebben a részben ismertetett kutatás a romániai magyar diákok nyelvhasználati szokásait vizsgálja. Elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen a tanulók nyelvi szocializációja, illetve, hogy a romániai iskolák milyen nyelvhasználati kultúrát közvetítenek a diákjaik számára? A szerző abból az alapvetésből indul ki, amely szerint az iskoláknak kitüntetett szerepe van a nyelv és a nyelvi viselkedés elsajátításában. A vizsgálat során az adatközlő diákok egy, román hívószavakat tartalmazó listát kaptak. A kapott szavakkal kapcsolatban pedig arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy van-e azoknak magyar megfelelőjük, és ha van, a román–magyar változatok közül melyiket érzik a számukra közelebb állónak (47–9). Az eredmények összevetése alapján a szerző arra a következtetésre jut, hogy az iskolai nyelvhasználat közösség- és régiófüggő. A diákok nyelvhasználati szokásaira a pedagógusi attitűd és a vizuális nyelvhasználat jelentős hatást gyakorol. Ugyanakkor: „[...] minél természetesebb a nyelvi kulturális sokszínűség, annál pozitívabban befolyásolja a tudatos anyanyelvhasználatot, míg ha egy adott térségben erőteljesebb a nyelvek közötti dominanciaharc, hangsúlyosabb a nyelvi funkciók szétfejlődése is”. A válaszok alapján felfedett kommunikációs szokások nyelvi és nyelvválasztási rutinokat tükröznek. A beszélők azokat a nyelvi fordulatokat érezték a magukénak, amelyeket könnyebben, gyorsabban hívtak elő (55).

„Ki mint vet...” – Gazdasági kultúra a nyelvben (Sorbán Angella, 57–65). A tanulmány egy, a külföldi munkavállaláshoz kapcsolódó kulturális cserét vizsgáló kutatás eredményeit mutatja be. Az ismertetett kutatás egyik központi kérdése az volt, hogy „mit hoznak-visznek az erdélyiek Nyugat(abb)ról haza, és fordítva, miként keverednek a Nyugatról hozott értékek, kulturális tartalmak az erdélyiséggel?” (57). Ezen belül a szerző a 31 félig strukturált mélyinterjú felhasználásával három nyelvi kifejezőmód elemzésére tér ki: a kódváltásokra, az ironikus beszédmódra, valamint a szólásokra, közmondásokra és a sommás bölcsességekre (58–64). Az elemzések fényében végül két nagy következtetésre jut: 1. A nyelvi felépítésüket tekintve az efféle beszámolók nagyon sokféle lehetnek. 2. A jelentéstartalmak gazdagsága főként a „többhangú, többszólamú és több nyelvi réteget őrző” erdélyi kulturális örökségből fakad (64).

A nyelvi változások jellegzetességei Szatmárban (T. Károlyi Margit – P. Lakatos Ilona, 67–75). Az írás a nyelvi változásoknak a szatmári kutatópontokra jellemző sajátosságait mutatja be dimenzionális nyelvföldrajzi térképek segítségével. A szerzők elsősorban lexikai (fogalmi és névbeli tájszók stb.) és morfológia jelenségek (az *-sz/-l* változó, családi helyhatározó ragok, névszótövek tőalternánsai stb.) vizsgálatára tértek ki (69–73). Az eredmények szerint az eredeti nyelvjárási jelenségeket leginkább a romániai települések őrizték meg. A választott magyarországi, ukrainai és romániai kutatópontok közül a romániai települések nyelvéllapota bizonyult archaikusabbnak (73).

A víz magyar nyelvi képe iskolások körében (Czégé Réka, 77–85). A szerző a Bihar megyei magyar diákok vízről alkotott nyelvi képével foglalkozik. A 93 tanulóval végzett kérdőíves adatfelvétel és a korpuszközpontú adatfeldolgozás eredményeképpen két nagy következtetésre jutott. Az 5. osztályos tanulók vízről alkotott nyelvi képe eltér a 12. osztályos tanulókétól. A tizenkettedik

osztályra ugyanis a magyaróra szövegei beépülnek a diákok világképébe. Az évek során az elsődleges jelentések mellé metaforikus jelentések is társulnak (83–4).

A nyelvközösség perspektívái (Magyar Sára, 87–93). A szerző a magyar nyelv helyzetével kapcsolatosan három fő kérdés tárgyalásával foglalkozik: 1. Lehet-e független a tudomány a kontextustól? A felsorakoztatott érvek alapján erre a szerző egyértelműen nemleges választ ad. 2. A nyelv beszélőire figyelünk-e kutatásaink során vagy csak magára a nyelvre? A jelenleg is folyó kutatásokat és projekteket tekintve joggal állíthatjuk, hogy a nyelvhasználó közösségek egyre inkább előtérbe kerülnek. A beszélőközösség mint tényező fontossága ma már tagadhatatlan. 3. Mi a nyelv és identitás megtartásának motivációja kisebbségi helyzetben? Az eddigi eredmények szerint a beszélőközösség tagjai számára a hasznosság elve a legmeghatározóbb. Egy nyelv értéke és értéktelensége a megélhetés és a munkavállalás tényezőjétől függ. Mindezt kiegészítendő a szerző szerint a magyar nyelvközösség jövője nagyban függ a magyar oktatás lehetőségeitől. A kedvező elmozdulás a közoktatás és a felsőoktatás munkáján és együttműködésén múlik (91–92).

Újabb kutatások és fejlesztések a magyartanárképzés szolgálatában (Antalné Szabó Ágnes, 95–104), Tanórákutatás és beszédfejlesztés vizsgálata videós órák alapján (Asztalos Anikó, 105–115). A két írás kiegészíti egymást. A második voltaképpen az első folytatásának tekinthető. Antalné Szabó Ágnes a magyarországi magyartanárképzést támogató pályázati tevékenységekről, eredményekről beszél (96–8). Mindemellett pedig kiemelten foglalkozik a videós órákra épülő diskurzus kutatásokkal: a tanári kommunikációval és egy – szorosan a témához kapcsolódó – kutatás tanulságaival. A tanári kommunikáció fejlesztése fontos része a tanárképzésnek. A tanári beszédétől függ ugyanis, hogy a diákok hogyan és hányszor szólalnak meg az órán. Éppen ezért fontos, hogy a leendő és a már gyakorló tanárok tudatosan figyeljenek a megnyilatkozásaikra, illetve, hogy tisztában legyenek a tanórai kommunikációs formák erősségeivel és hátrányaival (98–103).

Asztalos Anikó szintén az osztálytermi kommunikációt helyezi középpontba. Az írás első részében felsorakoztatja a beszédfejlesztés tanórai elveit (107–8), és kiemeli a tudástranszfer szerepét (109). A második részben pedig – konkrét tanórákat elemezve – a tanári és a tanulói beszéd arányát ismerteti (109–12). Ugyanakkor nem csupán diagnosztizál, a befejező részben ugyanis olyan gyakorlatokat közöl, amelyek segítségével növelhető a diákok tanórai megszólalásainak száma (112–3).

A szövegértés problémái VIII. osztályos tanulóknál (Almási István, 117–28). A tanulmány a romániai magyar 8. osztályos tanulók szövegértésével és szövegértési problémáival foglalkozik. A felmérésben részt vevő 64 diák a 2014-es nemzeti szintfelmérő tételét oldotta meg (119). Az eredmények összevetése után úgy tűnik, hogy nagy a szakadék az egyes tanulók szövegértése között. A diákok egy része olvasási és írási nehézségekkel küzd. Ez a probléma pedig szinte minden iskolai tevékenységükre kihat. A lemaradás egy adott ponton már behozhatatlanná válik. A legtöbb diák szövegértése elmarad a tantervi követelménytől. A tanórákon a képességek központúság helyett még mindig az ismeretközpontúság kapja a főszerepet. Azok az ismeretek viszont, amelyekre a diákok a tanórákon tesznek szert gyakran nem hasznosíthatók, nem mindig tudják a gyakorlatban is alkalmazni őket. A szövegértés esetében az analízis és a szintézis terén fedezhető fel a legnagyobb lemaradás (122–5).

A rövid távú memória szerepe a beszédfeldolgozásban kétnyelvű kisiskolásoknál (Bartha Krisztina, 129–38). A tanulmány a rövid távú memóriával összefüggésben a kétnyelvű kisiskolások beszédfeldolgozási folyamatainak vizsgálatával foglalkozik. A kutatást Nagyváradon, 136 tanulólal végezték el. Ezen belül pedig négy csoportot különböztettek meg: a magyar tannyelvű osztályba járó magyar–román, a magyar tannyelvű osztályba járó magyar–magyar, a román tannyelvű osztályba járó magyar–román és a román tannyelvű osztályba járó magyar–magyar családból származó gyermekek csoportját. Magát a kutatást a sztenderdizált GMP-diagnosztika beszédészlelésre, beszédmegértésre és rövid távú memóriára vonatkozó tesztjeivel valósították meg (131–2). 1. A felmérés szerint a beszédfeldolgozási folyamatot tekintve minden csoportban vannak a sztenderdhez viszonyított hiányosságok, elmaradások. 2. Ugyanakkor a verbális és a vizuális memória eredményeinek átlaga megfelel az elvárásoknak. 3. A beszédészlelés esetében a fonológiai észlelés működött a legnehezebben, a beszédmegértésnél pedig a szövegértés komplex működései voltak bizonytalanabban. A beszédfeldolgozásban a különböző tannyelvű osztályokba járó és az eltérő családtípusban nevelkedő gyermekek között teljesítménybeli eltérések vannak, a verbális és a vizuális memória

tekintetében azonban nincsenek jelentősebb különbségek. A legjobb eredményeket a magyarul tanuló, magyar családban élő gyermekek érték el (136–7).

A nonverbális kommunikáció szerepe a nyelvoktatásban (Vesszős Balázs, 139–46). A tanulmány a nonverbális kommunikációnak a nyelvoktatásban való hasznosíthatóságára hívja fel a figyelmet. A kutatás 26 személy, két csoport (13-13 fő), valamint 12 nyelvtanár közreműködésével valósult meg. Az egyik csoport esetében a tanárok azt az utasítást kapták, hogy a tanórák során mellőzzék a nonverbális kommunikációjukat. A másik csoport esetében pedig az volt a feladat, hogy minél nagyobb arányban használják a nonverbális kommunikáció adta lehetőségeket (143). A két-féle nyelvóra tanulságait a szerző két vizsgálati módszer segítségével összegezte. A kísérlet résztvevői kérdőíveket kaptak. A diákoknak az úgynevezett Nonverbal Immediacy Scale-Observer Report, a tanároknak pedig a Nonverbal Immediacy Scale-Self Report nevű adatlapokat kellett kitölteniük. Ugyanakkor olyan szituációs feladatokat kellett elvégezniük, amelyek a tanórák szóbeli értékelését biztosították. Az eredmények értékelése után bebizonyosodott, hogy a nonverbális kommunikáció növeli a tanórák hatékonyságát. A vizsgálati csoport tagjai könnyebben elsajátították a tanórai témát, mint a kontrollcsoport tagjai (143–5).

Összegzésként elmondható, hogy mind a témait, mind a kutatások alapját képező módszereit tekintve színes és sokoldalú tanulmánykötetet tart a kezében az olvasó. Az írások újszerű és aktuális kérdésekkel foglalkoznak, a nyelv-, a társadalom- és a neveléstudomány számtalan területét érintik. A könyv a kvantitatív és a kvalitatív kutatási módszereknek egész gyűjteményét tartalmazza. A szakirodalmi összefoglalók, a kutatások, a részletes diagramok és a kitekintések arról árulkodnak, hogy valamennyi szerző kiválóan ismeri az általa bemutatott témát. A problémafelvetéseik továbbgondolásra sarkallják az olvasót.

Szilágyi-Varga Zsuzsa
tanársegéd
Partiumi Keresztény Egyetem